

bestaat. Dat 'iets' verbindt hij met het joodse denken. Voor Lyotard staat het woord 'jood' voor de 'Wet': een gebod, een verplichting die hij ziet als grondmotief van het menselijke. Wat houdt die Wet nu in? Voor Lyotard niets anders dan de plicht 'om niet te vergeten'. De Wet verplicht ons te gedenken om niet te vergeten. Terwijl het westerse denken voor het 'weten' staat, staat het joodse denken in het teken van het 'gedenken': het gedenken dat het denken iets is vergeten. 'De joden' zijn 'in de westerse voltooiing, als project en als vooruitgang, datgene waardoor de wond van het onvoltooide keer op keer wordt opengereten.' De 'joden' leggen getuigenis af van ('herdenken') het feit dat het denken een gemis, een onvoltooidheid in zich bergt, die constitutief is voor het denken zelf. Het westerse antisemitisme en de 'Endlösung' zijn pogingen om dat gemis te elimineren, om het denken te 'bevrijden' van de terreur van de onvolmaaktheid. In de voorstelling *Rwanda 1994* is het personage van de jood Jacob een belangrijke katalysator in het bewustwordingsproces van de journaliste Bee Bee Bee. Hij richt zich tot haar met de woorden: 'Il y a des jours où je comprends les assassins. L'horreur nous mange aussi de l'intérieur.' De filosofie, het schrijven, de geschiedenis, de psychoanalyse, de kunst - als ze zichzelf ernstig nemen - krijgen volgens Lyotard

met deze innerlijke 'terreur' te maken. Het zijn vormen van anamnese, die toch getekend blijven door het noodzakelijk vergeten van datgene wat ze in de herinnering proberen te brengen.

Wat Lyotard beschouwt als 'de droefheid van de toeschouwer aan het eind van de twintigste eeuw', vindt Kadaré in een ander vorm terug aan het begin van de Griekse (en dus de westerse) beschaving. Zijn verklaring voor de Griekse obsessie met de Trojaanse oorlog, van Homeros tot de tragedies, is even aannemelijk als aanvechtbaar: 'Net zoals iemand zich plots een misdaad uit zijn jeugd herinnert, die hij dacht te hebben vergeten, zo ontwaakte in het Griekse volk, tot volle rijpheid gekomen, de spijt over een misdaad die het in zijn jeugd had begaan. Achthonderd jaar voordien had het het Trojaanse volk in zijn slaap verstikt.' Het gaat om een (onmogelijke) poging van de Grieken om hun schuld tegenover de Trojanen in te lossen. Om een eind te maken aan de eeuwenlange collectieve verdringing van de vernietiging van een gans volk. De scène van de Griekse tragedie en de Griekse literatuur wordt van dan af bevolkt door de doden uit de smeulende ruïnes van Troje. Kadaré spreekt van een act van bevrijding en verlossing, een vorm van exorcisme

KIGALI WERE IN THE DEMONSTRATION. RGF AND INTERHAMWE PROVIDED RADIO COMMUNICATIONS. 4. INFORMAN

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA

dend. We werkten met mensen die alles effectief verloren hadden. Alle ijdelheden en gevoeligheidjes verdwenen. Vele dingen die geschreven waren, hebben we in de vuilnismand gegooid. Ieder werd ertoe gedwongen op zoek te gaan naar het meest essentiële, het meest eerlijke wat hij of zij te bieden had. Het einde van de voorstelling, de *Cantate van Bisesero*, is hier een voorbeeld van. Componist Garrett List, Marie-France en ik zijn naar Bisesero gegaan. Die ochtend zelf werden er nog schedels uit de heuvel gehaald. De lichamen lagen er nog, half in ontbinding. Op een erg gewelddadi-

ge manier voelden we ons dichtbij het gebeuren. Daar stond Garrett List, een Amerikaan, geboren in Arizona, opgegroeid in Californië, die aan de Juilliard School gestudeerd heeft, die met free jazz en hedendaagse muziek begaan is, die trombone heeft gespeeld in filharmonische orkesten. En hij vroeg zich af wat hij moest doen. Het enige wat hij kon doen, was proberen verder te gaan dan zichzelf. De opdracht was van die aard dat de samenwerking altijd van een zeldzame kwaliteit is geweest. Ik heb fragmenten geschreven en werd gevraagd de helft ervan weg te gooien, ik heb scènes her- >>

DA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

UNAMIR DEPLOYED HE HAS TRAINED 300 PERSONNEL IN THREE WEEK TRAINING SESSIONS AT RGF CAMPS

GENOCIDE OP DE BALKAN

RAYMOND DETREZ over de smalle grens tussen etnische zuiveringen en genocide, over de inflatie van het woord 'genocide'.

Genocide is een fenomeen van alle tijden en van overal, maar het heeft sinds het begin van de 19de eeuw in Europa een bijzondere dimensie gekregen. Dat heeft te maken met de opkomst van de ideologie van het nationalisme die voorhoudt dat de natie - in de praktijk is dat in Europa de 'etnische natie' - en de staat congruent moeten zijn. Dat impliceert dat binnen de grenzen van een 'natuurlijke' staat enkel mensen kunnen leven die behoren tot dezelfde etno-culturele gemeenschap (zelfde taal, eventueel ook zelfde religie, zelfde zeden en gewoonten, gemeenschappelijk verleden enzovoort),

kortom, die behoren tot hetzelfde volk. Leden van andere etno-culturele gemeenschappen (minderheden) moeten verdwijnen. Om dat te bereiken staat een waaier van middelen ter beschikking: van gedwongen assimilatie (bijvoorbeeld de afschaffing van faciliteiten inzake taalgebruik in de administratie) over het wegpesten en verdrijven van de leden van andere etno-culturele gemeenschappen (etnische zuiveringen) tot genocide. Op de Balkan bestaat de neiging de term 'genocide' in journalistiek populair-historisch taalgebruik te pas en te onpas te gebruiken, waardoor een zekere inflatie optreedt. Zo wordt gedwongen assimilatie al gauw 'culturele genocide' genoemd - wat tot de verbeelding spreekt, maar natuurlijk niet correct is. Het verwijderen van minderheden uit de resultaten van volkstellingen wordt dan

'statistische genocide' - wat eveneens een oneigenlijk gebruik van de term is. Maar helaas zijn er ook heel wat gelegenheden waarbij volkomen terecht van genocide in de eigenlijke zin van het woord kan gesproken worden. Toch berust de idee dat genocide typerend zou zijn voor de Balkan en op de Balkan vaker en/of op grotere schaal zou voorkomen dan in West-Europa meer op zelfde genoegzaamheid dan op kennis van zaken. De holocaust en de verdrijving van de Duitsers uit Polen en Tsjecho-Slowakije tijdens en na de Tweede Wereldoorlog blijven nog steeds ongeëvenaard. De wenselijkheid van staten met een etno-cultureel zo homogeen mogelijke bevolking is trouwens een West-Europees idee, dat aan de Balkanvolken opgedrongen werd als he *nec plus ultra* van de moderne staatsorgan

ij komt daarmee in de buurt van Heiner Müller die ergens schrijft dat we de doden steeds opnieuw moeten opgraven, omdat we alleen uit de doden toekomst kunnen halen. Als we een toekomst willen, moeten we de doden als 'dialogopartners' en 'dialogoogverstoorers' aanvaarden. De doden laten zich niet voorgoed begraven. Ze blijven de levenden achtervolgen als onzichtbare schimmen. Ze schaduwen de levenden en willen hen van hun ziel beroven: van de primitieve mythen over de volksverhalen vol heksen en spoken tot *The Night of the Living Dead* legt de populaire verbeelding deze angst bloot.

ok de tekst die ik nu schrijf, wordt door spoken bewoond. Hij bestaat voor een groot gedeelte uit woorden en zinnen die ik tijdens de Kosovo-crisis in 1999 in een soort dagboek neerschreef. Onbetrekkelijke en onbeholpen formuleringen, citaten en commentaren, om greep te krijgen op een gebeurtenis die zich ondanks - misschien precies dankzij - de dagelijkse stortvloed van beelden, analyses en live reportages aan ieder begrijpen leek te onttrekken. Daarnaast spookt Sarah Kane door deze tekst. Ze maakte in het voorjaar 1999 een einde aan haar leven. Door haar sterfdatum is Sarah Kane voor mij verbonden met het geweld in Kosovo. Dat

ook Engeland en de Balkan met elkaar verbonden zijn, had ze zelf al opgemerkt naar aanleiding van haar eerste stuk *Blasted*, dat een niet nader omschreven oorlog in Leeds situeert: 'Omdat er in Engeland lange tijd geen burgeroorlog is geweest, wil dat nog niet zeggen dat hetgeen in Bosnië gebeurt ons niet raakt.' Kane denkt de oorlog vanuit zijn afwezige aanwezigheid, vanuit zijn permanente mogelijkheid. Omdat de geografische aanduiding 'de Balkan', op bijna iedere pagina van Kadaré's essay, niet langer als een neutrale plaatsaanduiding kan worden gelezen, is ook zijn lectuur van Aischylos en de Griekse tragedie een commentaar geworden op het Balkanconflict. Boeken krijgen een betekenis door de plek waar en de datum waarop ze gelezen worden. Ieder boek draagt de inscripties van vele data en vele plekken, niet alleen uit de geschiedenis van de mensheid, maar ook uit de geschiedenis van een individu. Misschien zou je iedere keer dat je in een boek leest, er de datum moeten inschrijven. Engeland en de Balkan, vrede en oorlog zijn communicerende vaten. Net zoals het Griekse beschavingswonder en de slachting van Troje.

S A FORMER SECURITY MEMBER OF THE PRESIDENT. HE ALSO STATED HE IS PAID RF150,000 PER MONTH BY

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

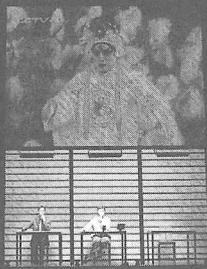
RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

6

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RAINING FOCUS WAS DISCIPLINE, WEAPONS, EXPLOSIVES, CLOSE COMBAT AND TACTICS. 6. PRINCIPAL AIM

werkt die Jean-Marie geschreven had... Iedereen heeft op geregelde tijdstippen zijn werk totaal moeten overdoen. Telkens weer hebben we de structuur opnieuw bekeken en de resultaten herwerkt. En dat alles zonder twist of onenigheid. Tijdens dit collectieve werk hebben we opnieuw aangeknoopt met een zeer belangrijke vorm van theaterpraktijk: een die het schrijven als onderdeel van het werken aan een voorstelling beschouwt, zoals de Grieken, zoals Shakespeare, Molière, Brecht of Beckett die hun eigen ensceneringen verzorgden. We hadden geen vorm die van tevoren vastlag.

tie. De toepassing ervan in gebieden met een gemengde bevolking, zoals die op de Balkan overal voorkomen, heeft tot catastrofes geleid. Overigens staat ook de idee van de multiculturele samenleving, die vandaag de dag vanuit het Westen wordt aangeprezen, op het zijne nadruk op het behoud van culturele identiteit, al even dwars op de Balkantradities als de etno-culturele homogeniteit. Opererend voor de Balkan, althans in de pre-nationalistische periode, tot op het einde van de 18de eeuw, zijn precies de eeuwenlange processen van etno-culturele versmelting door spontane taalkundige en in mindere mate religieuze assimilatie.

et discours evenwel waarmee de realisatie van de etno-culturele homogeniteit binnen de diverse Balkanstaten gepaard ging - en waartoe ook de rechtvaardiging behoort die eventueel aan genocide gegeven wordt - heeft op de Balkan bepaalde typerende kenmerken. Zo wordt het doel van de nationale

bewegingen in de 19de eeuw - het einde van de vijf eeuwen oude Osmaanse dominantie en de nationale onafhankelijkheid - gezien als het herstel van de eigen staat, zoals die - althans volgens sommige nationalistische historici - zou bestaan hebben vóór de verovering van het Balkanschiereiland door de Osmaanse Turken in het laatste kwart van de 14de eeuw. Met 'herstel' wordt niet alleen het herstel bedoeld van de eigen staat met de omvang die deze had in de periode van maximale expansie, maar ook het herstel van de voormalige etno-culturele situatie. Daarbij wordt de middeleeuwse staat voorgesteld als etnisch, dus wat taal en religie betreft homogeen. Dit impliceert dat mensen die andere talen spreken dan die van de dominante gemeenschap in de staat en/of een andere religie belijden, moeten 'verdwijnen'.

Dit 'verdwijnen' geldt in het bijzonder voor Turken en moslims, die zich onbetwistbaar

pas ná de komst van de Osmanen naar de Balkan op het grondgebied van de staat in kwestie gevestigd hebben. De Turkse moslims zijn dan ook de eerste slachtoffers geweest van etnische-homogeniseringsmaatregelen, inclusief genocide. Tijdens de Griekse en de Servische onafhankelijkheidsoorlogen in het begin van de 19de eeuw werden vele duizenden Turken verdreven of afgeslacht - niet alleen Osmaanse ambtenaren en militairen, maar ook onschuldige boeren. Tijdens de Russisch-Osmaanse oorlog van 1877-78 verdween de helft van de Turkse bevolking uit Bulgarije - ongeveer 700.000 mensen. Ze werden verjaagd of vermoord of kwamen om van ontbering.

LANDVERHUIZERS

Overigens hadden etnische zuiveringen en genocide niet alleen plaats om etno-culturele homogeniteit te creëren. Het verdrijven en uitmoorden van de Turkse bevolking gebeur-

NOTITIES APRIL-MEI 1999

Hoe kan ik voorkomen dat deze oorlog een hoop fragmenten en indrukken blijft, opgenomen temidden van zoveel andere fragmenten en indrukken? Ondanks of misschien precies omwille van de beelden en de commentaren, ontglipt de oorlog ons. Precies omdat de beelden aanspraak maken op waarheid, ontgaat die waarheid ons. De beelden van brandende Servische dorpen zijn misschien wel Servische propaganda? De beelden van de voltreffers van de NAVO-bommen zijn inwisselbaar. Er zijn intussen zoveel beelden gemaakt van vluchtende Kosovaren, dat oude beelden met nieuwe beelden worden gemonteerd. Er wordt muziek onder gezet. De beelden getuigen van reëel lijden, maar ze zijn ook opgenomen in een keten van tekens die dagelijks op ons netvlies geprojecteerd wordt, en daardoor onderhevig aan een eigen logica die zich niet meer uitsluitend tot de waarheid van het gebeuren verhoudt. Ze zijn niet langer informatie. Ze worden een appèl om hulp, om geld, om goederen. Ze worden ideologisch ingezet. Ze moeten een oorlog rechtvaardigen. De oorlog is er en toch maken de beelden hem zoek. In 'La Chartreuse de Parme' van Stendhal roept een personage tijdens het hoogtepunt van de slag bij Waterloo uit: 'Ceci est-il une véritable bataille?' Meer dan anderhalve eeuw later zal Baudrillard

hem een felbetwist maar provocerend antwoord geven: 'La guerre du Golf n'a pas eu lieu.'

'Ik zwijg zo lang, ongelukkige, van mijn stuk gebracht/ door rampen want wat ons hier treft is zo buitensporig,/ dat je het onheil niet kunt uitspreken noch ernaar vragen.' Het is de klacht van de Perzische koningin in Aeschylus' tragedie 'Perzen' wanneer zij verneemt dat het Perzisch leger door de Grieken is verslagen. Enkele jaren na de Perzische oorlogen waarin hij zelf heeft meegevochten, beschrijft Aeschylus het geweld van de kant van de verliezers, van de slachtoffers, van hen die door de Grieken 'barbaren' werden genoemd. De filosoof William Desmond schrijft: 'De tragedie komt op omdat we aandacht krijgen voor het verwarrende bestaan van het andere dat iedere ontologische zelfgenoegzaamheid die mensen menen te bezitten of omwille van hun eigen zijn opeisen, onontkooombaar verstoort en vernietigt. We zijn metafysische wezens in zoverre het tragische doorbreekt, in de mate waarin we weten dat ons zijn een zijn is dat zichzelf verliest, dat de weg kwijt raakt. We weten dat onze staat van zijn onvermijdelijk een staat van verlies is. Het verloren-zijn is een dimensie die het mens-zijn dieper bepaalt dan we aanvankelijk zouden denken.'

THE MRND PARTY TO TRAIN INTERHAMWE. DIRECT LINK IS TO CHIEF OF STAFF RGF AND PRESIDENT OF THE

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA

Schrijven was voor dit project schrijven, voor die mensen die zouden spelen...

ETCETERA: De voorstelling bevat een veelheid aan dramatische of dramaturgische vormen. De centrale spanning echter blijft diegene tussen wat er in werkelijkheid gebeurd is en wat men in het theater toont, tussen het documentaire en de fictie. Als je de voorstellingen in Avignon met die van nu vergelijkt, lijkt het evenwicht tussen de twee veranderd.

COLLARD: In Avignon hebben we een fase uit het werkproces getoond, niet de afgewerkte voorstelling.

ETCETERA: Net die verschillende fases weerspiegelen toch het theaterale onderzoek dat jullie gedurende vier of vijf jaar verricht hebben. In Avignon, juli 1999, leek het alsof jullie te veel informatie kwijt wilden aan het publiek. In Brussel, maart 2000, was er een meer evenwichtige verhouding tussen het documentaire en de fictie.

17

>>

DA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

OF INTERHAMWE IN THE PAST WAS TO PROTECT KIGALI FROM RPF. SINCE UNAMIR MANDATE HE HAS BEE

de dikwijls met de bedoeling zich meester te maken van de eigendommen van de verjaagden. De verdeling van de gronden van de Turkse 'landverhuizers' vormde één van de belangrijkste interne politieke kwesties in de jonge Griekse en Servische staat. Ook tijdens de (burger)oorlog in Kroatië en Bosnië-Herzegovina hebben de uitvoerders van de etnische zuiveringen zich op grote schaal schuldig gemaakt aan plunderingen. De woningen van de verdrevenen werden vaak door anderen ingepalmd.

Niet alleen Turkse moslims, maar alle moslims op de Balkan zijn het slachtoffer geworden van homogeniseringsmaatregelen als gedwongen bekeringen tot het christendom, verdrijvingen, slachtpartijen. Dus ook die moslims die op basis van taalkundige criteria tot het 'eigen volk' behoorden, b.v. de Pomakken (Bulgaarse moslims) en de Bosnjakken (Bosnische moslims), die Bulgaars, respectievelijk Servo-Kroatisch spraken, dezelfde

taal dus als hun belagers. Tijdens de Balkanoorlogen in 1912-13 ondernamen de Bulgaarse autoriteiten massale bekeringscampagnes onder de Pomakken in het pas door hen veroverde Rodopengebergte. In Kosovo en Montenegro werd de Albanese bevolking systematisch en met gebruikmaking van zoveel geweld verjaagd, dat het onderscheid tussen etnische zuiveringen en genocide vervaagde. De onderdrukking en vervolging van moslim volks- of althans taalgenoten was mede het gevolg van het feit dat in het Osmaanse Rijk tot ver in de 19de eeuw alle moslims 'Turken' genoemd werden - zoals alle orthodoxe christenen 'Grieken' waren. Die gewoonte bestaat vandaag nog steeds in Griekenland en Servië. Tijdens de (burger)oorlog in Bosnië noemden de Serven de Bosnjakken denigrerend Turken en generaal Mladic beschouwde de moord op meerdere duizenden Bosnjakken in Srebrenica als 'wraak' voor wat 'de Turken' - de Osmaanse Turken - de Serven

gedurende eeuwen aangedaan hadden. In leerboeken geschiedenis, historische romans en films, vervaardigd op de Balkan, worden systematisch een bloedstollend beeld gegeven van het 'Turkse juk' als een periode van slavernij en onophoudelijke slachtpartijen. Daarmee wordt dan de discriminatie en slechte behandeling van Turken - echte etnische Turken en moslims *tout court* gerechtvaardigd: de Turken moeten boeten voor wat hun voorouders de Osmaanse Turken in het verleden aangericht hebben. De niet-Turkse moslims ondergaan hetzelfde lot, want zij hebben als renegaten met de Osmaanse Turken gecollaboreerd. Daarbij moet men voor ogen houden dat de Albanese en Bosnische (en in mindere mate de Bulgaarse) moslims over het algemeen goed geïntegreerd waren in het Osmaanse staatsbestaan en tal van privileges genoten. Ze hebben de Osmaanse staat vaak tot het laatste moment verdedigd - ook wel in de wetenschap

et verdriet is 'buitensporig', het bevindt zich buiten de 'sporen' van de taal, van het zegbare, van de representatie. Het hult zich in een stilte die zich niet uitspreekt. Hoe vindt het verlies een taal? Bestaat er een politiek van het niet-spreken, van het verlies, van het verloren zijn? Het politieke denken kan niet omgaan met verlies. De paniek wanneer de Stealth-helicopter wordt neergehaald: wat onzichtbaar (want geheim) had moeten blijven, wordt vol trots voor de Serviërs getoond. Verlies - materieel verlies, verlies aan mensenlevens, maar ook moreel verlies en gezichtsverlies - kan alleen vermeden worden door onzichtbaarheid, afwezigheid en wijzigzaamheid. Daarom stuurt de NAVO geen grondtroepen. Daarom wacht het zolang voordat een misser officieel wordt toegegeven. Het verlies, elk verlies, zolang mogelijk uitstellen. De militaire operaties worden een succes genoemd. Wesley Clark, opperbevelhebber van de geallieerde strijdkrachten, zegt dat de NAVO zal winnen, omdat de NAVO niet mag verliezen. De politiek van het grote Gelijk kan niet omgaan met het verlies, met het verloren-zijn.

Peter Sloterdijk definieert de categorische imperatief van de moderne tijd in kinetische termen: 'om voortdurend als wezens van de vooruitgang werkzaam te zijn moeten we alle situaties overwinnen waarin de mens een in zijn beweging geremd, een in zichzelf stilgelegd, een onvrij, een deerniswekkend vast-gelegd wezen is.' Lyotard spreekt over een 'metafysica van de ontwikkeling' die echter geen enkele finaliteit heeft: 'De ontwikkeling wordt niet gemagnetiseerd door een Idee, zoals de emancipatie van de menselijke rede en vrijheid. Ze reproduceert zich door zich alleen vanuit haar eigen inwendige dynamiek te versnellen en uit te breiden.' Het is de 'totale mobilisatie' van de moderne maatschappij die aan de hand is. De moderniteit als een oorlogssituatie. Oorlogen staan voor Heidegger in het teken van de 'Vernutzung', het gebruiken en verbruiken van materieel en van mensen. Daarin kondigt zich een opheffing aan van het verschil tussen oorlog en vrede: 'Op de vraag wanneer er vrede zal zijn, is geen antwoord te geven; niet omdat wij niet kunnen zeggen hoe lang de oorlog nog zal duren, maar omdat er wordt gevraagd naar iets dat niet meer bestaat, omdat de oorlog niet meer op een vrede kan uitlopen. De oorlog is een variëteit van het verdoen van het zijnde geworden, dat in een tijd van vrede wordt voortgezet.'

RND FOR FINANCIAL AND MATERIAL SUPPORT. 5. INTERHAMWE HAS TRAINED 1700 MEN IN RGF MILITARY
 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994

COLLARD: In Avignon tekenden zich inderdaad dingen af waarvoor we in de encensering nog geen oplossing gevonden hadden. Ik denk vooral aan de visioenen. Na Avignon hebben we de manier gevonden om ze te brengen door onder meer met marionetten te werken. Vanaf het moment dat we ervoor gekozen hebben om over Rwanda en over de genocide te spreken, hebben we het hoofd moeten bieden aan onze totale onwetendheid van de geschiedenis van dat land, van wat er in dat land gebeurd is. Voordien hadden we geen speciale band met Rwanda: wij zijn geen kinderen van koloniale of

ontwikkelingshulpers. Onze verhouding tot Rwanda was zoals die van de meerderheid van het publiek, zonder achtergrondkennis. Die moesten we eerst verwerven. Eens die fase achter de rug, hadden we meer vrijheid om aan de theatraliteit te denken.

DELUCVELLERIE: Ik ben meer en meer tevreden over de manier waarop de voorstelling evolueert. Ook over de manier waarop te gespeeld wordt: kalmer, bescheidener, minder gespannen, minder gebiedend dan bij het begin. Momenteel slagen we erin haar te

RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994
 ORDERED TO REGISTER ALL TUTSI IN KIGALI. HE SUSPECTS IT IS FOR THEIR EXTERMINATION. EXAMPLE HE

schap van wat hen te wachten stond na het verdwijnen van die staat.

at gestreefd werd naar *etnische* homogenisering en niet enkel naar een homogeen christelijke bevolking, blijkt uit de etnische zuiveringen die tijdens de Balkanoorlogen in later werden uitgevoerd ten aanzien van onderstalige *christenen*. Orthodoxe Albanen en Bulgaren werden verjaagd uit Griekenland, Grieken en Roemenen uit Bulgarije, Bulgaren uit Roemenië, enzovoort. Ook hier keer gingen de etnische zuiveringen soms gepaard met zulke barbaarsheden, dat de kwalificatie genocide wellicht niet misplaatst

et streven naar herstel van de pre-Osmaanse staat reikte verder dan het traditionele precedentisme, waarbij in principe enkel gebieden bewoond door volksgenoten 'bevrijd' en geannexeerd worden. Er werd ook gestreefd naar de annexatie van gebieden waar de volksgenoten een minderheid vormden of

zelfs helemaal afwezig waren, maar die wel ooit in het verleden deel uitgemaakt zouden hebben van de eigen staat. Kosovo is een goed voorbeeld van zo'n gebied: de Albanese aanwezigheid bedroeg in de Middeleeuwen slechts enkele percenten, maar door gestage immigratie van Albanen en een snelle aangroei van de Albanese bevolking was het gebied in 1913, toen het deel ging uitmaken van het Koninkrijk Servië, al voor tweederde bevolkt door Albanen. De serbisering van Kosovo stelde, om deze numerieke redenen, grote problemen en de getroffen maatregelen waren, zoals we zagen, al van in het begin bijzonder radicaal: ook hier weer etnische zuiveringen, uitgevoerd met een brutaliteit die aan genocide grenst. Een bijkomende reden om compacte en omvangrijke minderheden op een of andere manier te 'eliminieren', is het gevaar dat ze met zich meebrengen voor territoriale aanspraken van een buurland dat zijn onder-

drukte volksgenoten wil 'bevrijden' door annexatie van hun woongebied. Etnische zuiveringen, eventueel overgaand in genocide, worden dan ook vaak toegepast om onderhandelingsposities te verstevigen. Op een gebied, waaruit een bepaalde etno-culturele gemeenschap definitief verdwenen is, kan deze gemeenschap immers geen territoriale aanspraken meer maken. Deze overweging was doorslaggevend bij de etnische zuiveringen die werden doorgevoerd tijdens de Balkanoorlogen en tijdens de (burger)oorlog in Bosnië. De Serven verdreven Bosnjakken en Kroaten uit gebieden die ze als Servisch beschouwden om te beletten dat later Bosnjakken en Kroaten deze gebieden zouden opeisen met het argument, dat ze bewoond werden door volksgenoten. Om dezelfde reden verdreven de Kroaten Serven en naderhand ook Bosnjakken uit de gebieden die ze als Kroatisch beschouwden. De verdrijving van Serven uit Kosovo door de Albanen-

NOTITIES APRIL-MEI 1999

Sarah Kane noemde de oorlog haar enige en tegelijk het enig mogelijke onderwerp: 'Voor mij is er niets anders om over te schrijven. Het is het meest dwingende onderwerp om te confronteren.' Is oorlog de moderne vorm van de tragedie, zoals Napoleon reeds zei? Is oorlog de meest extreme vorm van het tragische verloren-zijn van de mens? Als dat zo is, dan heeft deze eeuw aan het tragische een nieuwe dimensie gegeven: nooit is het verlies door oorlog zo groot geweest, materieel, aan mensenlevens en niet in de laatste plaats moreel. De oorlog is de fatale horizon van het denken geworden: nooit was de informatie rond oorlogen zo gedetailleerd; nooit was oorlog zo ongrijpbaar voor het verstand en voor de ethiek.

Het is eigen aan de mens om datgene wat hem overkomt te benoemen en het met behulp van bepaalde discursieve strategieën een plaats te geven in een coherent en samenhangend geheel. Dat geldt zowel voor het individu als voor de gemeenschap. Ervaringen worden pas in de vorm van verhalen opgenomen in de bloedbaan van het leven. Er zijn gebeurtenissen die we niet kunnen inpassen in ons gangbare wereldbeeld met zijn keten van oorzaak en gevolg. In zijn boek 'Waterloo Verdun Auschwitz. De liquidatie van het

verleden' noemt Eelco Runia dit soort gebeurtenissen - en de titel van zijn boek noemt er drie - anomalistisch, 'gebeurtenissen waarvan de werkelijkheid de perken van het normale bestaan schromelijk buiten gaat. Mijn uitgangspunt is dat de manier waarop een maatschappij reageert op een anomalistische gebeurtenis, gekenmerkt wordt door de specifieke manier waarop die maatschappij omgaat met de ambivalentie tussen de wens deze gebeurtenis haar oninpasbare vreemdheid te laten behouden en het verlangen haar in een sluitend verhaal onder te brengen.'

Wat er op dit ogenblik gebeurt - de massale vlucht van de Kosovaren voor de wreedheden van de Serviërs en niet aflatende, verwoestende bombardementen van de NAVO - is zo een anomalie. De paradoxen zijn misschien te groot om ermee te kunnen leven. Een militair actie uit humanitaire overwegingen die een humanitaire catastrofe heeft veroorzaakt. Een oorlog uit internationale morele principes maar die juridisch eigenlijk geen grond heeft om op te staan omdat niet de VN maar de NAVO het initiatief heeft genomen. Een conflict waarin beide partijen een zwart-wit-propaganda voeren en niet beseffen hoe ze mekaar meesleuren in een draaikolk van geweld en destructie. De oorlogsrhetorie speelt in beide kampen met Goed en

CAMPS OUTSIDE THE CAPITAL. THE 1700 ARE SCATTERED IN GROUPS OF 40 THROUGHOUT KIGALI. SINCE

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA

spelen zonder enige vorm van agressiviteit.

De vraag is natuurlijk wat te doen met al het materiaal dat we verzameld hadden. We hebben beelden op televisie gezien, mensen hebben ons hun verhaal verteld, vervolgens hebben we tonnen boeken gelezen en specialisten ontmoet, we zijn in Rwanda geweest... Als ik in Frankrijk over Algerije spreek (en ik ben Fransman), dan kan ik altijd een minimum aan kennis vooronderstellen bij het publiek. Hetzelfde geldt voor de Tweede Wereldoorlog. Wat Rwanda betreft, is er niet alleen een gebrek aan informatie, de mensen zijn

ook nog eens bevooroordeeld: 'Afrika zit zo in mekaar.' Hoe konden we een minimum aan informatie meegeven zodat een aantal dingen begrijpelijk zou worden, zonder in een didactische aanpak te vervallen? Jean-Marie en Marie-France hebben vele scènes geschreven, zich verschillende situaties voorgesteld. Bij het begin bestond twee derde van de voorstelling uit een live televisie-uitzending, met op het toneel camera's, captatie-wagens, enz. Zo wilden we de tegenstelling tonen tussen opinie en informatie. Het zag er verschrikkelijk uit. Tientallen en tientallen pagina's hebben we weg- >>

DA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

GAVE WAS THAT IN 20 MINUTES HIS PERSONNEL COULD KILL UP TO 1000 TUTSIS. 7. INFORMANT STATES H

zen sinds de zomer van 1999 is er eveneens op gericht de etnische aanspraken van Servië op Kosovo te ondergraven.

Etnische zuiveringen en genocide kunnen ook om puur militair-tactische redenen uitgevoerd worden, zonder dat het daarbij de bedoeling is de getroffen bevolking definitief te verwijderen. In de zomer van 1998 bestreden de Serven in Kosovo het UCK door de dorpen, waar het zich schuil hield, systematisch te bombarderen en de dorpelingen, die al dan niet van harte onderdak boden aan de guerrillastrijders, massaal te verdrijven. Dit is, zoals onder meer het Amerikaanse optreden in Viëtnam aantoonde, de gebruikelijke manier om guerrilla-activiteiten te bestrijden. De Serven waren daarbij het actiefst in de streek van Drenic - een traditionele Albanese verzetshaard - en langs de Albanese grens, ten einde de aanvoerroutes van wapens uit Noord-Albanië af te snijden.

Enkele honderdduizenden Kosovaren geraakten op de dool en velen vluchtten de grens over, maar het was op dat ogenblik niet het Servische opzet Kosovo etnisch te zuiveren, laat staan over te gaan tot een genocide.

Tijdens de NAVO-bombardementen in de zomer van 1999 werden Kosovaren wel systematisch door de Serven verdreven. Het is echter weinig waarschijnlijk dat de Servische leiding werkelijk gedacht heeft dat de internationale gemeenschap niet vroeg of laat de terugkeer van deze verdrevenen zou afdwingen. Het is veel aannemelijker dat, zoals Rob De Wijk in *Pyrrus in Kosovo* (Amsterdam, 2000) betoogd heeft, de Servische leiding door een massale vluchtelingenstroom op gang te brengen, druk wilde uitoefenen op de NAVO ten einde de bombardementen te staken. Gezien de 'onkwetsbaarheid' van de NAVO-luchtmacht en de afwezigheid van NAVO-grondtroepen, die konden

aangevallen worden, was dit zowat het enig middel dat de Serven ter beschikking stonden. De NAVO kwam door de vluchtelingenstroom ook inderdaad sterk onder druk te staan, maar is uiteindelijk toch niet gezwicht.

In 1999 vertoonde de verdrijving van de Kosovaren wel ook de kenmerken van een echte etnische zuivering. Blijkbaar oordeelde de Servische leiding dat nu er diplomatiek niets meer te verliezen was, beide - oorlogvoering en etnische zuivering - in één moed door konden. Zo werden bijvoorbeeld identiteitspapieren, eigendomsbewijzen en de gelijke vernietigd en woningen geplunderd en in brand gestoken om de terugkeer van de vluchtelingen onmogelijk te maken. Milosevic werd door het Internationaal Tribunaal in Den Haag dan ook met rede beschuldigd van oorlogsmisdaden, waardoor zijn internationale positie uiteindelijk nog meer verzwakte.

Zoals hier al enkele malen gebleken is, blij

vaad: het Westen noemt Milosevic 'de slager van de Balkan', in Servië verglijdt het gezicht van Clinton in dat van Hitler in een computer-gemanipuleerd beeld. De Servische propaganda heeft het nationalisme ver overschreden: een reuzenposter van Ghandi met op zijn schouder ontblote bovenlijf de schietschijf die uitgegroeid is tot nationaal Servisch symbool. De man die de geweldloosheid predikte wordt opgevoerd als bondgenoot van een man die een genadeloze etnische zuivering doorvoert. Maar ook de Amerikanen zijn bewust(?) het slachtoffer van dit soort omkeringen. Hun aanvalspijpen noemen ze 'Apache' en 'Tomahawk', namen die verwijzen naar de Indianen, slachtoffers van die andere massale uitroeiing door het blanke Amerikaanse leger. Spoken worden uitgebannen voor er symbolische bondgenoten van te maken.

...og voordat de Golfoorlog goed en wel begonnen was, werd er al gesproken van een Nieuwe Wereldorde. Ook nu staan de heropbouw van Servië en een eventueel Marshall-plan voor de Balkan al op de internationale politieke agenda. Het lijkt een strategie te zijn om het heden niet te moeten beleven, om niet te moeten zien dat het gebeurt. Het heden wordt ingepast in een plan dat vanuit een nog niet aanwezige toekomst een betekenis moet geven aan het

gebeuren. Het beeld van een toekomstige, politiek stabiele Balkan rechtvaardigt en verklaart het ongrijpbare en onbegrijpelijke nu. 'In alle gevallen wordt het verleden van zijn scherpe kanten ontdaan, en in alle gevallen kan men zich afvragen of dit niet gebeurt om maar niet met de onverteerbare aspecten van het nu geconfronteerd te worden.' (E. Runia) In het geval van de oorlog in Kosovo wordt het heden, nog voordat het gebeurt, al van zijn scherpe kanten ontdaan. Het geweld wordt getoond en verhuld in eenzelfde beweging. Op een raket wordt een camera geïnstalleerd. De camera vliegt met de raket op het doel af, en als het projectiel zijn doel raakt, ontploft ook het beeld in honderdduizend grijze korrels en onttrekt letterlijk het zicht op het gebeuren. 'Door deze verhalen "verteert" de patiënt als het ware zijn ervaringen - wat niet wil zeggen dat deze ervaringen getrivialiseerd of gebanaliseerd worden, maar wel dat deze ervaringen niet langer als Fremdkörper door het bewustzijn spoken en niet langer strijdig zijn met de verhalen waarop de patiënt zijn identiteit en zijn geloof in het leven baseert.' (Runia)

De moderniteit is de revolutie van de mens tegen zijn oorspronkelijke passiviteit, tegen zijn onderworpenheid aan het noodlot. De geschiedenis van de moderne mens is een emancipatorisch, actief

NAMIR DEPLOYED HE HAS TRAINED 300 PERSONNEL IN THREE WEEK TRAINING SESSIONS AT RGF CAMPS.

RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994

gegooid. Het daagde dat de televisie in zekere zin onbekwaam is om ernstige informatie te geven, wil ze blijven wat vandaag de dag onder televisie verstaan wordt: geanimeerd, levendig, met een hoog tempo, enz. We stonden dus voor de keuze. Ofwel respecteerden we een min of meer realistische televisievorm en kregen we de absolute chaos en zeer weinig informatie op het toneel, een artistieke vulgariteit die niet in woorden te vatten is; ofwel leek het helemaal niet meer op televisie, maar waarom zouden wie die referentie dan behouden? Er zijn toen verschillende oplossingen gekomen, waar-

onder een heel extreme: een man komt op en houdt een lezing van een halfuur. Daarmee zitten we natuurlijk op de grens van wat representatie is. Maar dramaturgisch gesproken verwijst dat grensmoment ook naar het openingsmoment van de voorstelling, naar de persoon die aan de genocide ontsnapt is. Voor mij maakt ook zij deel uit de representatie, al is haar aanwezigheid strikt gesproken geen theater. Zij stelt zichzelf voor, zij speelt haar eigen rol. Maar op het toneel is zij niet dezelfde als in het gewone leven of als wanneer zij een lezing houdt.

RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994

DISAGREES WITH ANTI-TUTSI EXTERMINATION. HE SUPPORTS OPPOSITION TO RPF BUT CANNOT SUPPORT

dikwijls geen strikt onderscheid te maken tussen etnische zuiveringen en genocide. Etnische zuiveringen gaan dikwijls - hoewel niet altijd - met een zulke mate van fysiek geweld gepaard dat er doden vallen. Het gaat om het gebruik van geweld om de bevolking te intimideren. Hoeveel doden moeten of mogen er vallen alvorens we spreke is van genocide? Of volstaat al de potentiële mensen op basis van hun etno-culturele kenmerken fysiek te liquideren en volstaat één slachtoffer? Er zijn diverse definities van het begrip 'genocide' in omloop, elk met hun eigen juridische implicaties, maar het lijkt voor de hand te liggen dat doden met de bedoeling leden of de leden van een bepaalde etno-culturele gemeenschap van een bepaalde plaats te verwijderen als genocide kan bestempeld worden, hoe veel of hoe weinig slachtoffers er ook vallen.

WEDERZIJDSE GENOCIDE

Een ander probleem vormt wat we 'mutuele genocide' zouden kunnen noemen. Is er ook sprake van genocide wanneer twee of meer strijdende partijen, met de bedoeling elkaars bevolking te verjagen, massaal slachtoffers maken onder de civiele bevolking? Zou de holocaust nog steeds de holocaust zijn indien de Joden ook zes miljoen Duitsers in uitroeiingskampen omgebracht hadden? Wanneer men aanvaardt dat moorddadige vormen van etnische zuiveringen als genocide kunnen bestempeld worden, lijkt het perfect mogelijk dat legers en milities van diverse nationale herkomst, strijdend om een etnisch gemengd gebied, zich alle aan genocide schuldig maken. Dit lijkt het geval te zijn in de recente conflicten in ex-Joegoslavië, met name in Bosnië-Herzegovina. Wanneer we kijken naar de cijfers van de slachtoffers van de oorlog in Bosnië-Herce-

govina, dan constateren we dat onder de drie betrokken partijen - Bosnjakken, Kroaten en Serven - een groot aantal slachtoffers is gevallen: volgens min of meer officiële cijfers van de Bosnische regering van onmiddellijk na het conflict waren dat 180.000 Bosnjakken, 120.000 Serven, 35.000 Kroaten. Deze getallen bevatten ook de indirecte slachtoffers van de oorlog en liggen, naar later is gebleken, te hoog, maar de verhoudingen tussen de aantallen slachtoffers binnen de drie groepen kloppen. Het blijkt dat binnen elke gemeenschap proportioneel ongeveer hetzelfde aantal slachtoffers gevallen is, met die correctie dat de Bosnjakse slachtoffers oververtegenwoordigd en de Kroatische ondervertegenwoordigd zijn. De cijfers van de 'potentiële' slachtoffers van de genocide - de vluchtelingen, waartoe we zowel *refugees* (buiten Bosnië-Herzegovina) als *displaced persons* (binnen

project. Het moderne project is een kinetische utopie, aldus Sloterdijk. Maar de moderne tijd is onder een 'postmoderne' laag terecht gekomen: 'Misschien is de postmoderne tijd het best zo te herkennen: hij verandert de trotse actieve zinnen van de moderne tijd in passieve zinnen of in onpersoonlijke zinswendingen. Dat verraadt niet alleen een grammaticaal maar ook een ontologisch engagement - het gaat om niets meer en niets minder dan om de mogelijkheid naast daden, producties en afspraken ook lijden, gebeurtenissen en processen in de hedendaagse zin van het "zijn" op te nemen. De moderne tijd heeft ons overvoerd met handelingstheorieën - van het lijden wist hij alleen maar te vertellen dat het als motor van handelingen "gebruikt" kan worden. Maar wat zou het betekenen als in de talloze culturele aanzetten tot postmodernismen zich nu de noodzaak aankondigde een gepassioneerd bewustzijn van menselijke eindigheid te ontwikkelen, een bewustzijn van tweede passiviteit, die alleen aan de achterkant van het project moderne tijd gevormd kan worden? Wat betekent vanuit een tweede passiviteit de historisch bewogen wereld?'

NOTITIES APRIL-MEI 1999

Iedere analyse van geweld stoot op de harde kern van een mimetisch exces. De zender TV5 wist te melden dat de Servische televisie de film 'Apocalypse Now' had uitgezonden. De bedoeling was overduidelijk: de onverantwoorde en agressieve imperialistische politiek van de Verenigde Staten aanklagen. Of de film daarvoor geschikt is, laat ik hier in het midden. Wel maakt hij iets anders duidelijk over wat er aan de hand is in het militaire conflict op de Balkan. In 'Apocalypse Now' krijgt een officier de geheime opdracht een einde te maken aan de terreur van een Amerikaanse generaal die zich in de oerwouden van Viëtnam heeft teruggetrokken en daar zonder enige verantwoording af te leggen aan het militaire opperbevel, een gruwelijke privé-oorlog voert. De zoektocht door het woud wordt een afdaling in de nacht van het geweld, in het hart van de duisternis. Duidelijk wordt dat in iedere oorlog een andere oorlog woedt, een oorlog die door niets of niemand gecontroleerd wordt. De officiële legerleiding en de krankzinnige generaal in het oerwoud staan niet tegenover elkaar als een rechtvaardig en binnende perken gehouden geweld aan de ene kant en een onaanvaardbare en zinloze wreedheid aan de andere kant. Iedere oorlog wordt getekend door een gewelddadig en oncontroleerbaar exces.

TRAINING FOCUS WAS DISCIPLINE, WEAPONS, EXPLOSIVES, CLOSE COMBAT AND TACTICS. 6. PRINCIPAL AI

RWANDA 1994

RWANDA 1994

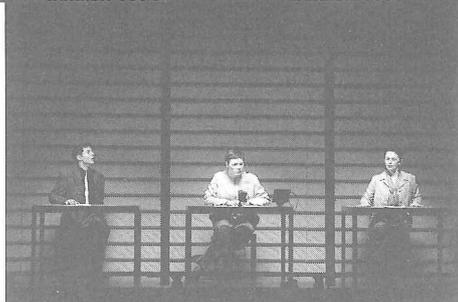
RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

PIEMME: In het hele werkproces heeft de tegenstelling tussen het documentaire en de fictie een belangrijke rol gespeeld. Het is zoals Marie-France heeft gezegd: we moesten het probleem van de informatie oplossen vooraleer we de fictie te voorschijn konden laten komen. Ik heb die vraag als een verschrikking ervaren: hoe kan je fictie schrijven als Yolande net de waarheid - tussen aanhalingstekens - heeft verteld? Hoe kan je aan de hand van theaterpersonages een verhaal vertellen als eender welk televisiebeeld van de geno- >>

DA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

KILLING OF INNOCENT PERSONS. HE ALSO STATED THAT HE BELIEVES THE PRESIDENT DOES NOT HAVE FUL

Bosnië-Herzegovina) rekenen - leveren ongeveer hetzelfde beeld op. Deze cijfers tonen aan dat de drie gemeenschappen het slachtoffer zijn geweest van etnische zuiveringen en genocide, zij het niet alle drie in dezelfde mate. Ze impliceren ook dat er zich onder de drie strijdende partijen mensen bevinden, die zich aan etnische zuiveringen en genocide hebben schuldig gemaakt - mensen die als oorlogsmisdadigers (zouden moeten) veroordeeld worden. De ene schuld wist natuurlijk de andere niet uit.

Bij de recente gebeurtenissen in Kosovo kan de vraag gesteld worden naar de omvang van de genocide. Tijdens de acties van het UCK en de represailles daartegen van de Servische ordestrijdkrachten in 1998 vielen er in Kosovo ongeveer 2000 doden - militairen en civiele personen. Zoals we al zagen had het Servische militaire optreden vooral de uitschakeling van het UCK op het oog. Op

dat moment was er nog geen sprake van echte etnische zuiveringen en dus ook niet van genocide - al zal de vlucht van vele duizenden Kosovaren voor de Servische nationalistenvolk zeker geen ongewenst bijeffect geweest zijn. Hoe dan ook kunnen de doden niet bestempeld worden als slachtoffers van genocide - zij het natuurlijk wel van een bijzonder brutaal en inhumain militair optreden.

Tijdens de bombardementen in 1999 voerden de Serven volgens NAVO-woordvoerder Shea massale slachtingen uit onder de Kosovaarse bevolking, waarbij cijfers tussen 10.000 en 100.000 slachtoffers genoemd werden. Deze genocide vormde een van de belangrijkste legitimaties van het NAVO-optreden. In de periode tussen het beëindigen van de bombardementen begin juni 1999 en het begin van de winter slaagden forensische teams erin, na onderzoek van een derde van het

aantal massagraven, 2.108 lijken op te graven. In de periode tussen het hervatten van de opgravingen in de lente van 2000 en half augustus zijn daar nog 680 lijken bijgekomen. De som van beide getallen klopt ongeveer met het aantal als gedood of vermist opgegeven personen. Een deel van de lijken is afkomstig van UCK-strijders, die sneuvelden tijdens de verbeterde gevechten tussen de guerrillero's en de Servische ordestrijdkrachten tijdens de NAVO-bombardementen, en kunnen dus niet als slachtoffers van genocide aangerekend worden. Andere stierven wel als gevolg van de oorlog, maar niet in het kader van genocide. Van nog anderen weet men niet in welke omstandigheden ze om het leven kwamen en welke hun nationaliteit is. De aantallen zijn van die aard dat ook hier weer de indruk ontstaat dat de moorden gebeurden in het kader van de verdrijving van de Kosovaarse bevolking

De NAVO houdt vol dat dit militaire conflict met Servië geen oorlog is, dat het niet gaat om de destructie van een land of van een volk. De interventie heeft een zeer concreet objectief en dat is het reduceren van de militaire slagkracht van Milosevic met de bedoeling om het vredesplan van Rambouillet te doen aanvaarden. Dat objectief wordt militair uitgewerkt in duidelijk omschreven fases. De legerwoordvoerders verklaren dat het vooropgestelde schema nauwgezet en met succes gevolgd wordt. De fundamentele vraag is echter of de NAVO bij machte is te zeggen dat dit geen oorlog is en dat alles in functie staat van één concreet objectief. Is het mogelijk te bepalen wat een oorlog is en wat niet? Verloopt geweld ooit volledig volgens schema? Getuigt die gedachte niet van een onverzadeloze overschatting van het rationele vermogen van de mens?

Ondanks de retoriek van de controle en de succesvolle aanvallen, bevindt de NAVO zich iedere dag meer in een situatie van transgressie van die controle. Steeds meer oorlogsmaterieel en soldaten worden naar de Balkan verscheept. De kosten van de oorlog zijn gigantisch. De zgn. 'collateral damage' loopt op. De bombardementen op Servië richten grote materiële schade aan. Er is een groeiende kans op escalatie in Macedonië en Montenegro.

De Servische oorlogsmachine is in een stadium van transgressie van ieder respect voor het menselijke: de massale etnische zuivering, de systematische vernieling van eigendomsbewijzen en identiteitskaarten, brandstichting, moord en verkrachting. De oorlog wordt beheerst door een gigantische economie van de verspilling. In dat opzicht worden beide partijen in een draaikolk meegezogen, in een soort van modern potlatch-ritueel. Net zoals de officier in 'Apocalypse Now' ontdekt dat de officiële legerleiding en de generaal in het oerwoud in eenzelfde geweldlogica zijn opgenomen, bestaat er ook tussen de NAVO en Servië een compliciteit, die niets anders is dan het excessieve geweld dat zich niet laat beheersen.

'De les die we uit Kosovo moeten trekken, is dus dat de tegenstelling tussen de Nieuwe Wereldorde en de neoracistische nationalist in wezen niet bestaat: het zijn twee kanten van dezelfde medaille - de Nieuwe Wereldorde broedt zelf de monsters uit die ze daarna bestrijdt', aldus Slavoj Žižek. Opnieuw de communicerende vaten: het Westen en ex-Joegoslavië. Ex-Joegoslavië (of Rwanda) dat we zo graag zouden zien als datgene wat ons in het Westen vreemd is: de plek van barbaarse, religieuze of ethische conflicten, van een nietsontziend, onmenselijk donker geweld

OF INTERHAMWE IN THE PAST WAS TO PROTECT KIGALI FROM RPF. SINCE UNAMIR MANDATE HE HAS BEEN
RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994

cide tien- of honderdduizend keer sterker is? Er zijn aardig wat momenten geweest dat ik heb getwijfeld of theater wel over die zaak kon spreken. De plaats van de fictie daarin heb ik niet onmiddellijk gezien. Niemand trouwens. Zelfs toen ik de visioenen schreef, de meest fictionele scènes, kampte ik met de vraag hoe zij op het toneel zouden weerklinken. Zouden ze in vergelijking met de rest van de voorstelling niet erg plat overkomen? Toen kwam het idee om zwarten tussenbeide te laten komen, en de oplossing van de marionetten. Die laatste oplossing vond ik perfect aansluiten bij de

tekst. Toen ik de marionetten op de generale repetitie zag, begreep ik dat de fictie tegenover de informatie kon staan. Maar daar hadden we de voorstelling inderdaad niet mee kunnen beginnen, lijkt me. Eerst moesten we de grenzen van de representatie proberen te bereiken met Yolande, de enkele televisiefragmenten, de lezing ook... Ik heb veertig of vijftig pagina's slecht, erg slecht theater geschreven... en daar ben ik blij om, want door die pagina's te schrijven heb ik veel geleerd. Het hele werkproces was exemplarisch voor de manier waarop ik met de materie omga. We hebben ook heel wat

RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994
CONTROL OVER ALL ELEMENTS OF HIS OLD PARTY/FACTION. 8. INFORMANT IS PREPARED TO PROVIDE

om tactische redenen of met het oog op etnische zuivering -, en dus veeleer een middel waren dan een doel. Drieduizend slachtoffer op een totaal van bijna twee miljoen, in een situatie van oorlog, is volgens deskundigen een te klein aantal om de verantwoordelijkheid van genocide juridisch hard te maken - en genocide is dan ook niet opgenomen op de lange lijst van misdaden die Milosevic in Den Haag ten laste gelegd worden.

